

Рим — историјски преглед

Праисторија и рана историја

Крајем бронзаног доба на Апенинско полуострво из области северно од Алпа доселила су се племена која су говорила једним дијалектом праиндоевропског језика, из којег су се у потоњим вековима на тлу Италије развили тзв. италски језици (**сл. 1**). У ту групу убрајају се латински, фалискијски и осачко-умбријски (друкчије назван сабелски), а вероватно је у њу испрва спадао и венетски на североистоку, око данашње Венеције. Латински се говорио у покрајини Лацију (*Latium*) где је, по предању, у осмом веку пре Хр. основан град Рим (*Roma*), који ће постепено постати средиште моћне државе чији су се припадници по њему називали Римљанима (*Romani*). Као језик римске државе латински је до првих векова наше ере асимиловао све друге италске језике, да би се онда поткрај античког доба сâм распао на већи број романских језика. Наша знања о италским језицима осим латинског су, осим оскудних података код римских и грчких аутора, ограничена на епиграфска сведочанства (**сл. 2**).

Писменост долази на тле Италије око 700. године пре Хр. са грчким колонистима на југу полуострва и на Сицилији који су у своју нову домовину пренели западну верзију алфабета из које су проистекла сва италска писма, укључујући латинско. Ту и друге тековине грчке културе стари Латини нису усвојили непосредно, већ посредством Етрураца. Етрурци су живели у њиховом суседству, на тлу данашње Тоскане која је по њима названа (*Etrusci / Tusci*) али и на знатно ширем простору северозападне Италије. Говорили су језиком који се не сврстава ни у једну познату језичку породицу света; по античкој традицији, доселили су се из Мале Азије, док им неки савремени истраживачи порекло траже на подручју Алпа, у области Реџија (*Raetia*). Поред културног, Римљани су у раном раздобљу своје историје били и под снажним политичким утицајем Етрураца, да би потом и њих покорили и етнички и језички асимиловали.

Главни периоди римске историје

периоди римске историје	њихово трајање
краљевство	753–509. пре Хр.
република	590–27. в. пре Хр.
рано царство (принципат)	27. пре Хр. – 284. н.е.
позно царство	284–476 в. пре Хр.

По предању, богато протканом митолошким елементима, Рим су 753. године пре Хр. основали браћа близанци Ромул и Рем. Родила их је Реа Силвија, кћи Нумитора, владара града Алба Лонге (20-так км од Рима), након што је Нумиторов брат Амулије узурпирао власт а њу осудио на доживотно девичанство посветивши је богињи Вести, но она затрудни са богом Марсом и роди близанце, а Амулије заповеди слугама да новорођенчад баце у набујали Тибар но слуге их, уместо тога, оставе на обали реке, где их отхрани вучица. Одраставши поврате власт свом деду Нумитору а сами за себе оснују нови град на месту где су као деца били изложени. Ромул у свађи убије Рема и постане први од седам римских краљева. Становништво првобитног Рима састојало се од колониста и избеглица, тако да је

било много више младих мушкараца него жена. Стога Ромул лукавством прибави својим поданицима невесте од суседних Сабињана („отмица Сабињанки“). Расрђени Сабињани крену у ратни поход на Рим, али дође до измирења и коначног уједињења двају народа, тако да је након Ромулове смрти, која се различито описује, као дело завереника или апотеоза, на власт дошао Сабињанин Нума Помпилије (владао 715–673). Легенда га приказује као мудрог владара који је био у тесној вези са божанствима (саветодавка му је наводно била нимфа Егерија) и приписује му оснивање главних римских религијских институција и култова. Након још два домаћа краља, следио је низ од тројице етрурских краљева (616–509) када је свргнућем Тарквинија Охолог успостављена република. Титула *rēx, rēgis* ‘краљ’, заједничког порекла са староиндијском *rāj-, rājan-* (етимолошки ‘онај који одређује правац, управитељ’), остала је под републиком резервисана за првосвештеника који се звао *rex sacrorum* ‘свештени краљ’ и првобитно боравио у Регији, старом краљевском двору на Форуму, али га је доцније одатле истиснуо главни понтифик (*pontifex maximus*).

Доба римске републике обележено је ширењем државе, најпре на рачун њених латинских и етрурских суседа, а затим на целу Италију и напослетку на велики простор Средоземља и западне Европе. Један од кључних догађаја било је потчињавање Грчке 146. г. пре Хр. Из кризних ситуација, какве су биле галска најезда крунисана пљачкањем Рима 387. пре Хр. и Ханибалов поход у Другом пунском рату 264–241. (Пуни = северноафрички Феничани или Картагињани), Римљани су на крају излазили као победници, разоривши Картагину у Трећем пунском рату 146. и постепено потчинивши Гале (континенталне Келте), закључно са Цезаревим освајањем Галије 51. пре Хр. (сл. 3).

Раст моћи доводио је до унутрашњих трзавица које су од 146. пре Хр. кулминирале неколиким грађанским ратовима; последњи је завршен када је након убиства Јулија Цезара његов син Октавијан Август поразио 31. пре Хр. у бици код Акција удружене снаге Марка Антонија (који му је најпре био савезник а затим супарник) и последње владарке хеленистичког Египта Клеопатре, да би 27. био од сената проглашен за „Августа“ (*Augustus* ‘Узвишени’) и „Принципа“ (*Princeps* ‘Поглавар’). Тим чином је успостављено Римско царство, чија се рана фаза назива П р и н ц и п а т; наредних два столећа, упркос унутрашњим сукобима око власти и ратовима, који су под Трајаном (98–117. н.е.) раширили територију Римског царства до његових крајњих граница (сл. 4), словесно као епоха „Римског мира“ (*Pax Romana*), у којој је римска цивилизација зрачила на широком простору а истовремено упијала стране културне утицаје. Но већ под Трајановим наследником Хадријаном (117–138. н.е.) римска империјалина политика почиње прелазити у дефанзиву, особито на северним границама Царства према Келтима (Хадријанов зид у Британији) и Германима. Од ступања на престо Диоклецијана 284., који је након дуготрајне кризе стабилизовао државу својим реформама, од којих је најважнија била њена подела на четири дела („тетрархија“), рачуна се епоха Позног Царства, током које је Константин Велики (владао 306–337) оснивањем „Новог Рима“ на месту античког Бизантија, названог грчки Константинопољ „Константинов град“ а Словенима познатог под именом Цариград, положио основ трајној подели Царства на западни и источни део, од којих је Западно Римско царство пало 476. под налетом Германа, а Источно, данас

познато под именом Византија, трајало још скоро хиљаду година, све до турског освајања Цариграда 1453.

Религија је имала велики значај у животу Римљана. То се може илустровати већ самом чињеницом да је интернационални термин да се означи та сфера духовног живота узет из латинског *religio*, *-onis*. И за неке друге кључне појмове у историји религија користимо латинске речи: *култ* < *cultus*, *-us*, изворно ‘нега, старање’, **сакралан** < *sacralis* од *sacer* (о тој речи в. ниже), *пијетет* < *pietas*, *-atis* од *pious* ‘побожан’ (сл. 5).

У традиционалној римској религији разликују се разни слојеви: праиндоевропско наслеђе (нпр. лик „Оца Неба“, Јупитера), заједнички италски култови (нпр. Марсов), али и стране примесе, етрурске и грчке. Етрурци су испрва играли посредничку улогу у ширењу грчких култова међу старим Римљанима, о чему сведочи гласовни лик неких имена као *Hercul* ‘Херакле’, *Proserpina* ‘Персефона’. Конзервативност римске религије огледа се у домену ритуала, где она чува доста индоевропске старине. Испочетка су Латини поред главних богова штовали велики број божанстава специјализованих за поједине животне сфере, што је ситуација слична оној коју срећемо код паганских Балта. Та божанства означавања су речју средњег рода *numen*, множина *numina*, иза које пре стоји представа о неодређеној надљудској сили него божанска личност са својим митом. Идентификација са грчким божанством водила ка пуној персонификацији нумена, нпр. у случају богиње Венере, чије је име *Venus*, *-eris* првобитно апстрактна именица средњег рода ‘жудња’, а женски род и лик добила је од грчке Афродите. Многа *numina* су нам позната само по својим именима везаним за поједине ритуале, док је митска компонента њихових култова, уколико је уопште постојала, сасвим избледела, као нпр. у случају *Pales* (текст 8) и *Lua Mater* (текст 5). Римска митологија је у великој мери реплика грчке; остаци домаћих митова слуте се у легендарним традицијама везаним за рану историју Рима (в. ниже).

Већ у доба краљева Римљани су преузимали стране култове, не само од Етрураца и Грка, него и од својих италских рођака (тако се за бога Квирина узима да је преузет од Сабинаца). Та тенденција наставила се у доба републике, кроз освајања (нпр. увођење култа Јуноне у Рим након освајања етрурског града Веји) и преузећа (култови делфског Аполона, малоазијске Мајке богова (текст 4, сл. 6). У доба Царства религијски **синкретизам** је све више узимао маха, између осталог ширењем **митраизма**, али и хришћанства, које је испрва било прогањано, да би га Константин Велики најпре дозволио Миланским едиктом (313), а онда и сам примио нову веру. Његов потомак Јулијан, који је владао 361–363, покушао је да у неоплатонистичкој верзији обнови паганство, али се тај покушај завршио његовом смрћу у бици против Персијанаца, да би убрзо потом Теодосије Велики (владао 379–385) промовисао хришћанство у једину државну религију и укинуо све паганске традиције.

Римски **пантеон** је у крајњем исходу мање-више пресликан са грчког модела, интерпретацијом грчких божанстава њиховим римским панданима (Хера = Јунона, Ареј = Марс, Посејдон = Нептун), некада и прасродним (Хелије = Сол, Хестија = Веста), или просто преузећем грчког божанства заједно са именом (Аполон = лат. *Apollo*, *-linis*), но његов средишњи лик, Јупитер, наслеђен је из заједничке италске и

још дубље праиндоевропске старине. Номинатив *Jūpiter* настао је срастањем споја у вокативу „Оче Небо!“ и тачно одговара грчком *Zeû páter*, староиндијском *Dyau pitar*; у осталим падежима елеменат ‘отац’ (лат. *pater*) се изоставља (ген. *Jovis* < *Djovis* итд.). За разлику од староиндијског Дјауса, који је **deus otiosus**, а исто као Зевс код Грка, Јупитер је врховни бог и окосница пантеона, који не само да оличава обоготворено вишње Небо у **космолошком** погледу, него је активан судеоник земаљских збивања, која регулише у својству владоца нижег неба, атмосфере и атмосферских појава, пре свега муње и грома. Обратно, за разлику од Грка, а попут Индоаријаца, Римљани су сачували праиндоевропски назив за бога изведен од **D̥ieus* ‘Небо’, **dei̯nos* ‘потомак Неба; небесни(к)’ > лат. *deus*, стинд. *devás*, а човека у опозицији према богу као „небеском“ означавали као „земаљско“ биће: *homo*, *-inis*, сродно са грчким *khthón* ‘земља’ (уп. **хтонски**), нашим *земља* итд. (па и латинским *humus* ‘земља, тле’, али та реч у латинском нема космолошко нити теонимско значење; уп. **инхумација**). Да исказе појам светости латински има два придева од истог корена **sak-*, али са различитим нијансама значења: *sacer*, f. *sacra*, п. *sacrum* ‘посвећен боговима’ одатле *sacrificere* ‘приносити на жртву’, дословно ‘чинити (*facere*) светим (*sacer*)’; супротно од *sacer* је *profanus* ‘профан, који припада свету људи’, тако да је жртвоприношење схваћено као превођење жртве из профаног, људског света у божански, а особа која га врши, свештеник, назива се *sacer-dos* (ген. *-dotis*). Други придев, *sanctus*, је заправо пасивни партицип од *sancire* и значи нешто што није ни *sacrum*, нити пак профано, већ освештано, тј. заштићено људским законима. Разлика у значењу између двају придева најбоље се види кроз њихов спој са речју ‘човек’: *homo sacer* је човек изопштен из профаног, људског света, кога свако може некажњено убити као што се убија жртвена животиња, док је *homo sanctus* ‘свети човек’ дало реч за ‘светитељ, светац’ у западноевропској хришћанској терминологији (фр., енгл. *saint*, нем. *Sankt*).

Код италских народа постојао је обичај звани на латинском *Ver sacrum* ‘свето пролеће’ (**сл. 7, текст 6**). Цела генерација мушке деце рођене у пролеће одређене године била би посвећена богу Марсу, па су кад напуне 20–21 годину сви заједно били слати да оснују колонију. Слична пракса позната је и код неких других индоевропских народа, Грка и Келта; могла је служити као решење за проблем пренасељености, а по другима је то изгнанство са задршком било супституција за жртвоприношење новорођенчади. Легендарно оснивање Рима под вођством двојице близанаца које је отхранила вучица подсећа на причу о Хирпинима чије је колонисте предводио вук.

Теолошке структуре старог Рима донекле одражавају древно наслеђе а однекле историјске процесе у развоју града-државе. Средишње место у римској државној религији имала је „Капитолска тријада“, названа тако по храму на брежуљку Капитолу у којем је штована. Чинили су је Јупитер, Јунона и Минерва (**сл. 8**); за такав спој једнога мушког са двама женским божанствима сматра се да је настао под неиндоевропским, етрурским утицајем. Минерва (Менрва) била је етрурска богиња која је у процесу хеленизације преузела функције и атрибуте грчке Атене, но првобитно изгледа да је била женски пандан богу-громовнику. Јунона је у крајњој линији италска богиња, чији су култ под именом Уни преузели Етрурци, а у Рим га је пренео Камил након освајања етрурског града Вејџа. (**текст 2**). Једну ранију структуру, везану за саме почетке Рима ако не још и старију, представљала

би тријада коју су чинили Јупитер, Марс и Квирин, а која се реконструише на основу чињенице да су за култ тих трију богова била задужена три главна фламина (*flamines maiores*, **сл. 9**; реч *flamen* ‘свештеник државног култа’ пореди се, не без гласовних тешкоћа, са староиндијском *brahman*-). Жорж Димезил и његови следбеници тумаче ту, „Предкапитолску“ тријаду у трофункционалном кључу: Јупитер као суверен заступао би прву функцију, Марс као бог рата другу а Квирин трећу. Међутим, опредељење Квирина као представника треће функције засновано је само на проблематичној етимологији његовог имена које је, по легенди, заправо преузето од Сабина (да би доцније Квирин био поистовећен са обоготвореним оснивачем града Ромулом). Штавише, италски Марс (Маворс, Мамерс) није био задужен само за рат, него и за плодност (трећа функција). Тај његов аспект долази до изражаја у архаичном обреду **лустрације** званом *suovetaurilia* (**сл. 10**), при којем су Марсу приношени на жртву свиња (*sus*), овца (*ovis*) и бик (*taurus*). Лустрација путем суоветаурилије вршила се у разним приликама, као што су поновно освећење оскрнављаног храма или полазак војске у ратни поход, али њен најстарији опис из Катоновог пера (**текст 1**) заједно са молитвом која се том приликом изговарала ставља је јасно у пољопривредни контекст. Истовремено приношење на жртву трију различитих домаћих животиња било је познато је и другим италским и индоевропским народима. На другој Југувинској таблици (**сл. 2**) прописује се жртвовање бика Јупитеру, овна и јагњета Јунони (? *Iovio*) и вепра Марсу. На једној таблици писаном линеаром В из Пилоса, за Посејдона и Пелеју (богињу-голубицу?) предвиђају се говеда, овце и свиње. Доцније, у првом миленију пре Хр., Грци су, особито при свечаном полагању заклетве, приносили „троструку“ жртву (*trittýs*) која се састојала од овна, бика и вепра. У хиндуизму се при обреду краљевског посвећења (*рађасуја*), а и у другим приликама ради пурификације (*навитра*), приноси Индри жртва *саутрамани*, која се састоји од овна, бика и јарца.

Остављајући засад на страну (махом спорне) фрагменте баштињене митологије уграђене у легендарну историју Рима (доба краљева и републике), о којима ће на крају бити речи, у склопу римске религије обредност чува највише остатака дубоке, добрим делом праиндоевропске старине. Она се најбоље сагледава кроз римски празнични календар. Реч је латинска, *calendarium*, изведена од *calenda*, први дан месеца по лунарном календару, који је накнадно прилагођен соларном (главна реформа била је под Јулијем Цезаром, одатле *Јулијански календар*, преузет, са латинским називима месеци, у низ језика, укључујући српски; раније, реч је у суженом значењу јануарских календи прешла у словенске језике као назив за хришћански празник Христовог рођења: *коледа*). Појам је типично римски и, за разлику од многих других елемената римске културе, стран Грцима; зато је постојала латинска изрека *ad calendas Graecas* ‘на грчке календе’, еквивалентна нашим *на светог Живка, на куково лето* у значењу ‘никада’. Римски специјалитет био је и бог *Јанус* (етимолошки: ‘пролаз, прелаз’, одатле *janua* ‘врата, капија’, по којем је назван први месец, *јануар*, вероватно „најлатинскији“ од свих римских богова, као што се Аполон сматра „најхеленскијим“ грчким богом. Оличавао је почетак и крај, зато је приказиван са два лица, од којих једно гледа уназад, у прошлост, а друго унапред, у будућност (**сл. 11**). На почетку сваког рата врата Јанусовог светилишта су отварања да би била затворена кад се рат заврши мировним споразумом (већим делом римске историје стајала су отворена).

Јанусову важност одражава чињеница да није имао посебног свештеника, него да је за његов култ био задужен лично *rex sacrorum* (в. горе). Име месеца фебруара је по древном пастирском ритуалу *Februa* 'Очишћења', званим још и *Lupercalia* (*lupus* 'вук'), када би младићи звани Луперци, наги, само са појасом око бедара од коже козе претходно принесене на жртву, трчали по граду и ремењем од те исте коже ударали удате жене, за шта се веровало да је добро за зачеће и лак порођај. Март, латински *Martius*, назван је по богу Марсу; дванаест Марсових свештеника, такозвани *Салију* „Скакачи“, ишли би у старинској ратној опреми у опход играјући и певајући древну песму *Carmen Saliare*, чији текст Римљанима класичног доба више није био разумљив. Стара римска година почињала је у марту, али у доба када је Овидије певао своје Фасте (**текстови 7–8**), за први месец већ се рачунао јануар; песник је стигао да обради само прву половину године. У априлу описује два старинска празника која су светкована на размаку од шест дана, 15. и 21. априла. Први од њих, Фордидија, клање стеоне (*forda*) краве намењене богињи Земљи (лат. *Tellus, -uris*, најбоље се може посрбити као *Телура*) да би уродила обилним плодом, има блиску паралелу у староиндијском обреду *аштанпади*, приношењу „осмоноге“ краве, тј. са телетом у утроби, такође на жртву богињи Земљи. Празник *Парилија* који се одржавао шест дана доцније светкован је изворно ради здравља оваца и пастира у част иначе слабо познатог божанства *Pales*, за које нисмо сигурни ни којег је било рода (код Овидија је женско) и садржао елементе лустрације, који су укључивали паљење и прескакање ватара, али и кађење пепелом од нерођеног телета спаљеног приликом Фордидија као и пепелом из огњишта у краљевском двору (Регији), које је у октобру бивало пошкропљено крвљу коња принесеног на жртву након трке двоколица (*October equus*, **текст 11, сл. 12**). Коњска жртва је код старих Индоевропљана имала највиши ранг; у Индији, где се звала *ашвамедха*, био је то сложен и дуготрајан ритуални комплекс којим је владар потврђивао апсолутну власт. У доба Царства Парилија су повезана са слављем „рођендана“ Рима.

Култ огњишта, домаћег и јавног, био је својствен старим Индоевропљанима. У ведском ритуалу, за јавна жртвоприношења под ведрим небом грађен је четвртаст олтар, чији облик симболизује небо са четири стране света, а за изливање жртава у домаћем култу служило је округло огњиште, симбол Земље. Код Римљана је нормалан храм (*templum*) имао четвороугаон тлоцрт, али светилиште богиње Весте, које је сматрано заједничким огњиштем града Рима а затим и целе римске државе и у којем се одржавала вечита ватра, изузетно је имало кружну основу и називало се *aedes*, речју која значи просто 'зграда' али јој је етимолошко значење 'део куће где се ложи ватра' (**сл. 13**), док се Дом Весталки називао *atrium Vestae* (**сл. 14**); данас *атријумом* називамо предворје, али је и ту дубинска етимологија везана са појмом огњишта (уп. староиранског бога ватре *Am(a)ra*, нашу реч *ватра*). За весталке биране су девојчице пре пубертета, између шест и десет година, које су у току следећих тридесет година морале остати девице, служећи у храму; након тридесетогодишње службе биле би замењене и слободне да се удају. Од свих колегија (свештеничких удружења) у Риму, Весталке су уживале највеће поштовање, јер се веровало да је добробит народа и државе најтешње везана за њихову исправност у служби. Немар који би довео до гашења свете ватре у

Вестином храму строго је кажњаван, а за огрешење о завет девичанства весталка би била жива сахрањена.

Кућна огњишта била су предмети свакодневног култа везаног за богове-заштитнике домаћинства, Ларе и Пенате, и за обоготворене претке, Мане (уп. **култ предака, манизам**). Поред породичних, постојали су и јавни Пенати (*Penates Publici*), заштитници римског народа. Метонимијски се реч *пенати* употребљава у значењу ‘огњиште’, нпр. *вратио се својим пенатима* = на своје огњиште (**сл. 15**).

Са Вестом је повезана и легенда о оснивању Рима: по званичној верзији, мати Ромула и Рема била је весталка — девица Реа Силвија — која их је зачала са богом Марсом, па их је, пошто су изложени, дојила вучица (сл. **16–18**). Постоји, међутим, и једна „апокрифна“ верзија, коју преноси Плутарх (**текст 9**), мање долична за римски осећај пијетета према својим коренима, али управо стога вероватно старија, где у својству прародитеља Рима иступа дух огњишта, или бог ватре, и то у мушкој верзији (насупротив женским персонификацијама какве су Веста и грчка Хестија). Између те верзије легенде о постанку Рима и грчког мита о Ерихтонију постоји дубински паралелизам, какав пре указује на заједничко наслеђе него ли на међусобну позајмицу (од Грка Римљанима). Бог ватре Хефест покушао је да напастује богињу-девицу Атену, она се одбранила а његово семе се пролило на Земљу, која је затруднела и родила „самониклог (аутохтоног)“ Ерихтонија, оснивача и првог краља града Атине. Римљани ни други Италици нису имали мушког божанства које би било оличење огња (*ignis*) попут ведског Агнија; њихов Вулкан (*Vulcanus, Volcanus*), пре него што је постао римска интерпретација Хефеста, вероватно је био оличење металурга, технолошког владоца ватре, судећи по именској подударности са *Вергоном*, божанским ковачем у митологији иранских Осета. Но представе у основи ових митова старије су од развоја металургије, и вуку порекло из каменог доба: митски оснивач града оличавао је први огњишни пламен запаљен на месту будуће насеобине (Хефестово семе које је оплодило Земљу било је ватрене природе, како су чин оплођења схватили и ведски Индијци).

Верује се да се у легенду о настанку Рима уплео и индоевропски близаначки мит, по којем је један од двоје **примордијалних** близанаца бесмртан а други смртан, предодређен да умре. Такав је случај са ведским Јамом, који је одбио да се здружи са својом близнакињом Јами да би после смрти постао владар на оном свету, или са грчким Диоскурима, од којих је Кастор син смртника, а Полидеук Зевсов, но након Касторове погибије пристаје да подели са братом своју бесмртност. У неким варијантама примордијални близанац бива раскомадан као космогонијска жртва, тако нордијски див Ими(р), чије је име истог порекла као Јама и значи управо ‘близанац’ а најближег пандана има у ведском Пуруши. По једној (недоказивој) претпоставци, док је Ромулово име напосто етник „Римљанин“, *Remus* се првобитно звао **Jetus*, што би био исти праиндоевропски назив за брата близанца. Његова смрт од братовљеве руке тумачи се као жртвоприношење неопходно како за оснивање града тако и за стварање света, али и за Ромула постоји традиција да су га, заверивши се против њега, сенатори тајно убили и раскомадали. По званичној верзији, он се узнео у небо, и његова **апотеоза** постала је модел за доцније сахране римских царева (**сл. 19**).

И за неке несумњиво историјске личности из доцнијег, републиканског доба, као што је војсковођа Камил (в. горе **текст 2**) традиција изгледа да је везала неке митолошке мотиве; његово уподобљавање богу Сунца у тријумфу након освајања Веја (**текст 3, сл. 20**) и његову приврженост богињи званој *Mater Matuta* ‘Јутарња Мати’ (**сл. 21–22**) која је хипостаза Ауроре = Зоре као римског пандана ведској Ушас и грчкој Еоји (**текст 10**). Светковина коју описује Плутарх одржавала се око летње дугодневице, откада дан почиње да краћа, тј. Зора све касније свиће, „касни“; у неким ведским химнама она се прекорева због тог одуговлачења свога посла, а у једној химни (IV 30) Индра јој разбија кола и тера је у бег. Шибане и изгон слушкиње из дворишта храма Матере Матуте могло би бити ритуални приказ исте митолошке представе, а необичан обичај да Римљанке том приликом узимају у загрљај уместо сопствене деце децу својих сестара такође се објашњава помоћу ведске митологије, по којој је Ушас сестра Ратри-Ноћи, чији је син Сунце, тако да је богиња Зоре Сунчева тетка. Други критичан тренутак годишњег соларног циклуса фиксиран је у култу богиње Ангероне (**текст 11, сл. 23**). Она већ и именом оличава тескобу која се осећала о зимској краткодневици, страх да се краћење дана може наставити до потпуног нестанка сунчеве светлости. Захтев да се тог критичног дана чува потпуна тишина опет налази паралелу у Ригведи (V 40) где је реч о томе како је демон Сварбхану мађијама украо Сунце и скрио га у таму, а мудрац Атри покушао да га спасе и успео тек из четвртог пута; три молитве које је изговорио биле су безуспешне, а тек је четвртом, која је била медитација у тишини, вратио Сунце на небо.